

prof. dr Zorica Nestorović
(Filološki fakultet, Beograd)

**PREDLOG NAČELA ZA KRITIČKO IZDANJE
SABRANIH DELA IVE ANDRIĆA**

Prema literaturi iz oblasti tekstologije (na primer: D. S. Lihačov, *Tekstologija: kratak ogled*, „Naučna knjiga”, Beograd, 1966), a posebno onoj koja pripada srpskoj nauci o književnosti (*Načela za kritička izdanja*, SANU, Beograd, 1967; Dušan Ivanić, *Osnovi tekstologije. Uvod u tekstologiju nove srpske književnosti*, Beograd, Narodna knjiga/Alfa, 2001¹), moguće je ustanoviti sledeće elemente koji postoje u kritičkom izdanju:

1. *Studija opšteg karaktera o izdanju, uvodna studija ili predgovor;*
2. *Osnovni tekst izdanja* (ovde spadaju tekstovi koji su završeni, tekstovi koji su nezavršeni, obscenija, prevodi, dubia...);
3. *Varijante;*
4. *Tekstološki komentar* (On ima OPŠTI DEO – u kojem se daje opis izvora, razmatraju pravopisna i strukturna strana izdanja, kao i tehnika izdanja; POSEBNI DEO – koji čine komentari za pojedinačna dela i DODATKE – kao što su indeksi ličnih imena, geografskih naziva, pojmova, početnih stihova, početaka (za prozna dela), motiva, naslova, likova... i različite vrste rečnika, popisi ilustracija, hronološke tablice i slično.)
5. *Bibliografija*
6. *Sadržaj*

U objašnjenjima koja u NKI i OT prate navedene delove *izdanja*, kako se ono imenuje u NKI, odnosno *aparata*, kako se određuje u OT, prepoznaju se (1) niz mogućnosti za drugačije organizovanje rasporeda navedenih elemenata i (2) zahtev za minimumom elemenata bez kojeg se izdanje nekog dela nikako ne bi moglo nazvati kritičkim. Kao da se javljaju principi slobode unutar jednog okvira nužnosti te je

¹ U daljem tekstu korišćićemo skraćenice za označavanje navedenih izdanja i to za *Načela za kritička izdanja*, SANU, Beograd, 1967. – NKI, a za Dušan Ivanić, *Osnovi tekstologije. Uvod u tekstologiju nove srpske književnosti*, Beograd, Narodna knjiga/Alfa, 2001. – OT.

stoga veoma važno pažljivo odrediti raspored elemenata u kritičkom izdanju nekog dela koji su u navedenim teorijskim izvorima brižljivo razmotreni i preporučeni.

Uvidom u postojeća kritička izdanja dela pisaca srpske književnosti (Branko Radičević, Đura Jakšić, Desanka Maksimović, Momčilo Nastasijević i Miloš Crnjanski), moguće je ustanoviti da se ustrojstvo aparata kritičkog izdanja i raspored elemenata u kritičkom izdanju ostvaruju u ukrštaju (1) preporuka koje daje publikacija

Načela za kritička izdanja i (2) samostalnog izgrađivanja aparata i onih njegovih delova kada za to postoji potreba, nametnuta samom prirodom priređivanog teksta,

odnosno kada NKI daje opštu i dosta široku, nepreciziranu preporuku kako postupati u određenoj situaciji. Napomenimo da se ovaj drugi element odnosno samostalno izgrađivanje aparata od strane priređivača kritičkog izdanja, odvija uvek u okvirima tekstologije i u dijalogu sa iskustvima drugih priređivača.

U tom smislu kada je u pitanju KRITIČKO IZDANJE SABRANIH DELA IVE ANDRIĆA predložemo sledeći raspored građe u okviru jedne pojedinačne knjige. Napominjemo da ćemo uz generalni predlog dati nužna objašnjenja teorijsko-praktične prirode koja su dvostruko utemeljena – s jedne strane u teorijskim priručnicima NKI i OT, a s druge u postojećoj tekstološkoj praksi². Takođe ćemo navesti dva primera primene navedenog nacrtu za knjigu koja bi u sabranim delima predstavljala pojedinačno delo i za knjigu koja bi u sabranim delima predstavljala izdanje u koje ulazi više pojedinačnih dela (pripovedna proza, lirika, esejistika...). Ovom prilikom ističemo da smo predloge dali za knjige umetničke proze, odnosno da su izdanja lirike, nefikcionalne proze i korespondencije izdanja koja imaju svoje specifičnosti, ali koja se daju urediti prema opštem izgledu izdanja uz poštovanje osobenosti priređivane građe. Postupak njenog priređivanja tekstološki je normiran i treba se njega pridržavati. No, budući da je ovaj tekst namenjen razgovoru o tome kako treba urediti neku pojedinačnu knjigu u okviru kritičkog izdanja sabranih dela Ive Andrića, primeri su ilustrativni.

² Ovdje mislimo na postojeća kritička izdanja dela, kao i na naša lična priređivačka iskustva iz kojih izdvajamo KRITIČKO IZDANJE DRAMA MILOŠA CRNJANSKOG (Miloš Crnjanski, *Drame. Maska. Konak. Tesla*, DELA MILOŠA CRNJANSKOG, tom 7, knjiga 12-14, Zadužbina Miloša Crnjanskog, Beograd, 2008, 726 strana) i izdanja Sterijinih dela među kojima su FOTOTIPSKO IZDANJE RUKOPISA (Jovan Sterija Popović, *Toržestvo Srbije*, KOV, Vršac, 2006, 137 strana), priređivanje dramskih tekstova (Jovan Sterija Popović, „*Žalostna pozorja*“, *knjiga druga*, KOV, Vršac, 2004; Jovan Sterija Popović, „*Žalostna pozorja*“, *knjiga treća*, KOV, Vršac, 2005; Jovan Sterija Popović, *Vesela pozorja*, Sterijino pozorje, Novi Sad, 2014, 478 strana) i priređivanje romana (Jovan Sterija Popović, *Boj na Kosovu ili Milan Toplica i Zoraida*, KOV, Vršac, 2006.)

Rad na kritičkom izdanju sabranih dela Ive Andrića u ovom trenutku ima već nekoliko tačaka oslonca. Među njima posebno mesto pripada rezultatima naučnih delatnosti Zadužbine Ive Andrića koje je ona realizovala u saradnji sa najvažnijim naučnim institucijama naše kulture kao što su Srpska akademija nauka i umetnosti i Biblioteka Matice srpske. Izuzetna uređenost građe i bibliografije dela jednog pisca čiji se opus izdaje kao kritičko izdanje, od neprocenjive je važnosti za naučne istraživače, a posebno za priređivače kritičkog izdanja. Priređivači kritičkog izdanja sabranih dela Ive Andrića tako imaju na raspolaganju izdanja kao što su (1)

Olga Mučalica, Anđelija Dragojlović, *Ivo Andrić. (1892–1975). Lični fond. Katalog*,

Zadužbina Ive Andrića, Beograd, 1988; (2) *Bibliografija Ive Andrića (1911–2011)*,

Zadužbina Ive Andrića, Srpska akademija nauka i umetnosti, Biblioteka Matice srpske, Beograd – Novi Sad, 2011. koju su uradili Ljiljana Klevernić, Kata Mirić,

Melanija Blašković, Vesna Ukropina, Daniela Kermeci, Slađana Subašić, Marija Vaš, (3) Radovan Vučković, Žaneta Đukić Perišić, Biljana Đorđević Mironja,

Kritičko izdanje celokupnih dela Ive Andrića, „Sveske Zadužbine Ive Andrića”,

godina XXXIV, sveska 32, str. 21–74 i (4) Ivo Andrić, *Sabrana dela u 20 knjiga*,

Štampar Makarije, Nova knjiga, Beograd–Podgorica, 2011. Od posebnog značaja je i sve ono što je kao kritički priređena građa iz opusa Ive Andrića objavljeno u „Sveskama Zadužbine Ive Andrića”. Važan i neizostavan aspekt priređivanja kritičkog izdanja sabranih dela Ive Andrića predstavljaće rad u arhivama institucija koje brižljivo čuvaju bogatu i raznovrsnu zaostavštinu Ive Andrića, kao i građu koja je vezana za njegov život i rad. Tu pre svega mislimo na Zadužbinu Ive Andrića, Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti i Muzej Ive Andrića (koji je sastavni deo Muzeja grada Beograda). Sve navedene tačke oslonca, kao i postojeća brojna naučna literatura o životu i delu Ive Andrića, od velike su važnosti za rad na kritičkom izdanju sabranih dela Ive Andrića.

Kada je u pitanju rad na kritičkom izdanju sabranih dela nekog pisca, trebalo bi precizno odrediti svaki element i postupke u okviru priređivanja koji pripadaju preseku priređivačkog posla i važe za svaku knjigu posebno. Time se postavlja osnov koji je zajednički imenitelj za kritičko izdanje sabranih dela nekog autora i stoga smo predlog strukture pojedinačne knjige u okviru kritičkog izdanja sabranih dela Ive Andrića i sve komentare i objašnjenja delova kritičkog aparata navodili upravo s tom namerom. Ovo je početni predlog koji je – budući početni – dovoljno informativan za svakog priređivača posebno. Priređivač svake pojedinačne knjige imaće pred sobom

određene obrasce i uputstva. Oni će tokom njegovog rada na priređivanju najpre, na samom početku, biti dopunjeni elementima obavezujućim za knjigu koju priređuje kako u onom opštem delu koji je zajednički za sve knjige u kritičkom izdanju sabranih dela,

tako i u posebnom delu koji važi samo za nju i uslovljen je prirodom građe koju priređuje. U tom smislu nepohodno je da postoji kontinuirano razmatranje priređivačkih izazova koje bi u početku rada bilo zajedničko za priređivače u okviru sastanaka koji bi se održavali na 15 dana. Tada bi svaki priređivač mogao da iznese svoja pitanja koja bi se razrešila i način na koji bi bila razrešena bio bi obavezujući i za druge priređivače ukoliko se budu sreli sa tom vrstom pitanja.

Priređivači koji bi radili na izradi prvih pet knjiga kritičkog izdanja sabranih dela Ive Andrića su:

- prof. dr Slađana Jaćimović
- prof. dr Zorica Nestorović
- doc. dr Milan Aleksić
- dr Dragana Grbić
- msr Marija Blagojević

Smatramo da bi u prvoj fazi rada na kritičkom izdanju sabranih dela Ive Andrića trebalo prirediti njegove pripovetke koje su objavljene u zbkama. Kritičko izdanje pripovedaka treba započeti sa priređivanjem pet zbirki pripovedaka koje je za svoga života uredio i objavio sam Andrić. To su sledeće zbirke pripovedaka:

1. Ivo Andrić, *Pripovetke*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1924.
2. Ivo Andrić, *Pripovetke*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1931.
3. Ivo Andrić, *Pripovetke*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1936.
4. Ivo Andrić, *Nove pripovetke*, Kultura, Beograd, 1948.
5. Ivo Andrić, *Lica*, Mladost, Zagreb, 1960.

Od opštih pitanja koja bi trebalo razrešiti pre početka rada, za početak izdvajamo sledeća.

- (1) Pismo kojim će biti štampano izdanje KRITIČKO IZDANJE SABRANIH DELA IVE ANDRIĆA treba da bude ćirilica.
- (2) Tip citatnog stila koji će biti primenjen u priređivačevim fusnotama i bibliografijama treba da bude domaći citatni stil jer KRITIČKO IZDANJE SABRANIH DELA IVE ANDRIĆA treba da bude ogledalo domaće nauke o književnosti u svemu, pa i u citatnom stilu. Predlažemo da to bude stil Srpske akademije nauka i umetnosti.

- (3) Treba odrediti vrste fonta, vrste razmaka, načine paginacije i tipove naglašavanja u tekstu.
- (4) Treba odrediti mesto navođenja prevoda delova rečenica i rečenica koji su u osnovnom tekstu dati na stranim jezicima. U tom smislu predlažemo da se prevod ove vrste navede odmah na stranici na kojoj se u osnovnom tekstu pojavljuje radi lakše recepcije teksta.
- (5) Treba precizno ustanoviti pravopisnu stranu kritičkog izdanja.
- (6) Treba precizno ustanoviti način ustrojstva rečnika i indeksa.

U nastavku ovog teksta donosimo predlog osnovnog rasporeda delova u izdanju pojedinačne knjige KRITIČKOG IZDANJA SABRANIH DELA IVE ANDRIĆA. Napominjemo da su objašnjenja izdvojenih delova data na osnovu teorijskih preporuka i opisa delova kritičkog izdanja predstavljenih u NKI i OT i priređivačkih iskustava.

OSNOVNI NASLOV KNJIGE (kojim se upućuje na delo/dela)

DELO

Osnovni tekst pojedinačnog dela

Osnovni tekst dela koje se kritički priređuje jeste onaj tekst tog dela koji priređivač kritičkog izdanja – sledeći normative priređivanja kritičkog izdanja – uzima za KANONSKI ili OSNOVNI OBLIK kritičkog izdanja. Razloge zbog kojih se opredeljuje za to, a ne za neko drugo izdanje, priređivač mora obrazložiti u odeljku koji dolazi na kraju izdanja i nosi naslov „Principi i način priređivanja”. Smatramo da je najbolje da se za osnovni tekst odabere onaj koji je izraz poslednje piščeve volje. Ukoliko ne postoji tekst za koji bismo sa sigurnošću mogli utvrditi da postoji neposredan dokaz da je u pitanju poslednja piščeva volja, onda se – prema preporuci tekstologa – opredeljujemo za onaj njegov autorizovani tekst za koji se na osnovu posrednih dokumenata može tvrditi da predstavlja izraz poslednje piščeve volje. Svi razlozi odabira tog, a ne nekog drugog autorizovanog teksta za osnovni tekst izdanja, moraju se obavezno navesti i podrobno obrazložiti u priređivačevom tekstu o principima i načinu priređivanja.

VARIJANTE

U ovom delu navode se sve razlike koje postoje u rukopisnoj verziji i svim onim izdanjima teksta koja su objavljena za piščeva života u odnosu na odabrani ili ustanovljeni osnovni ili kanonski tekst kritičkog izdanja. U literaturi se ističe da je katkad svrsishodno imati na umu i izdanje koje je izašlo posthumno ukoliko postoje dokumentovani, decidirani i neopozivi dokazi da je sam pisac neposredno pre svoje smrti učestvovao u njegovoj pripremi. Ovakvo izdanje katkad donosi izvesne promene u tekstu koje do tada nisu bile prisutne u izdanjima ovog teksta. Tada bi takvo izdanje moglo biti protumačeno i kao poslednja piščeva volja koju donosi izdanje pripremano tokom njegovog života, prema njegovim uputstvima, ali koje nije izašlo iz štampe dok je pisac bio živ (up. OT: 53).

U navedenoj literaturi se izričito naglašava da se kanonski ili osnovni oblik teksta sravnjuje sa **svim autorizovanim** rukopisnim (autografi i daktilogrami) i štampanim verzijama tog teksta nastalim za piščeva života. Ukoliko ne postoji sačuvan rukopis dela (autograf ili daktilogram), priređivač to navodi u odeljku „Principi i način priređivanja”. To isto čini i ukoliko ne postoji original rukopisa, već samo njegova kopija (mehanička ili kseroks). Nekada postoji prepis rukopisa koji nije urađen piščevom rukom, već rukom nekog drugog lica (up. OT: 45). Veoma je važno ustanoviti okolnosti nastanka takvog prepisa i evidentirati da li je y pitanju prepis koji je uradio sam autor ili neko drugo lice, identifikovati ko bi to mogao biti ili naznačiti da to nije moguće učiniti, potvrditi njegovu autentičnost. Tek kada se može sa sigurnošću na osnovu dokaza tvrditi da je u pitanju tekst koji se može smatrati piščevim, on se uzima u razmatranje a u „Principima i načinu priređivanja” obrazlažu razlozi zbog kojih je takav tekst prihvaćen za varijantu. Ukoliko to nije moguće, taj tekst se evidentira i navode razlozi zbog kojih se ne priznaje za varijantu. Takođe se original rukopisa bez obzira da li je u pitanju rukom pisan tekst (autograf) ili daktilogram do tančina mora opisati prema parametrima koji su za to predviđeni tekstologijom. Svi ovi navodi daju se u završnoj studiji na kraju izdanja u „Principima i načinu priređivanja”. Ukoliko su razlike između osnovnog teksta i rukopisnih i štampanih verzija nastalih za piščeva života

prisutne u tolikoj meri da se može govoriti o nesamerivoj varijantnosti u odnosu na osnovni tekst, onda se – prema uputstvu koje daju navedeni teorijski izvori – tekst verzije (rukopisne ili štampane) donosi posebno kao zaseban tekst. To se može učiniti u delu „Varijante” ali nakon onog dela kritičkog aparata koji beleži razlike osnovnog teksta i ostalih izdanja (rukopisnih i/ili štampanih). Ukoliko postoje nepotpune rukopisne verzije (pisane rukom ili daktilogrami), koncepti, nacrti i nezavršene varijante i slično što se može naći u zaostavštini pisca, korpus ovakvih tekstova trebalo bi doneti u okviru odeljka DODACI, razdvojiti po segmentima Dodatak I, Dodatak II, Dodatak III ... a u „Principima i načinu priređivanja” svaki ovako izdvojen dodatak opisati prema tekstološkim parametrima.

Naslov pojedinačnog dela

Napomene

Priređivački znakovi i njihova upotreba
Sigle za izvore

U ovom odeljku treba navesti sve one tekstološke znakove koje priređivač koristi u kritičkom aparatu vezanom za varijante. Znak treba (1) predstaviti grafički, (2) u zagradi navesti njegov termin a zatim (3) detaljno i precizno opisati šta znači, kada i kako se u izdanju koristi. Lepeza znakova je široka. Svaki znak se u tekstologiji precizno definiše. Evo nekoliko primera od kojih su prva tri data prema kritičkom izdanju drama Miloša Crnjanskog, a kasniji prema OT (up. OT: 156–157).

] (polukvadratna zagrada) – ovim znakom se obeležava granica između osnovnog teksta kritičkog izdanja dela, i teksta rukopisnih i/ili štampanih varijanata tog dela koji se po nečemu razlikuje od osnovnog teksta.

~ (znak za ponavljanje) – ovim znakom se obeležava istovetnost elemenata (kao što su na primer znakovi interpunkcije ili reči) teksta varijante i osnovnog teksta. Navodi se uvek nakon znaka] i služi da bi se njime označio deo teksta varijante.

Ø – ovim znakom se obeležava odsustvo elementa osnovnog teksta (kao što su na primer znakovi interpunkcije ili reči) u tekstu varijante.

(...) – ovim znakom se u osnovnom tekstu označava da između prve i poslednje navedene reči postoji tekst u osnovnom izdanju koji se komentariše nakon polukvadratne zagrade. U pojedinim kritičkim izdanjima umesto ovog tipa zagrada navodi se tupouglasta zagrada <... >. Ove zagrade priređivač koristi da u okviru navođenja osnovnog teksta kao i teksta varijante sažme one njegove delove koji se međusobno ne razlikuju. Predlažemo da u KRITIČKOM IZDANJU SABRANIH DELA IVE ANDRIĆA koristimo tupouglastu zagradu <... > kao i prva tri navedena znaka.

Određeni znaci primereniji su i funkcionalniji prilikom posvedočavanja stanja u rukopisu (pisanom rukom ili daktilogramu), a neki štampanim izdanjima. U OT navode se sledeći primeri za priređivanje rukopisa:

[] – ovaj znak označava da se između dve polukvadratne zagrade nalazi deo koji je u rukopisnom izvoru precrtan. Precrtani mogu biti stranica u celini, jedan njen deo,

tekst pesme u celini, jedna ili više njenih strofa, jedan ili više njenih stihova, pasus, reč ili znak.

[] – ovaj znak označava da je precrtavanje koje smo označili sa dve polukvadratne zagrade poništeno;

< > – ovaj znak označava da je tekst koji se nalazi između navedenih zagrada priređivačev tekst. To može biti neka njegova dopuna to jest interpolacija ili konjektura;

←

– ovaj znak označava da se reč u tekstu rukopisne varijante nalazi levo od osnovne reči i to pored nje odnosno u redu sa njom;

→

– ovaj znak označava da se reč u tekstu rukopisne varijante nalazi desno od osnovne reči i to pored nje odnosno u redu sa njom;

↑

– ovaj znak označava da se reč u tekstu rukopisne varijante nalazi iznad osnovne reči;

↓

– ovaj znak označava da se reč u tekstu rukopisne varijante nalazi ispod od osnovne reči;

↖

– ovaj znak označava da se reč u tekstu rukopisne varijante nalazi iznad levo od osnovne reči;

↗

– ovaj znak označava da se reč u tekstu rukopisne varijante nalazi iznad desno od osnovne reči;

↙

– ovaj znak označava da se reč u tekstu rukopisne varijante nalazi ispod levo od osnovne reči;

↘

– ovaj znak označava da se reč u tekstu rukopisne varijante nalazi ispod desno od osnovne reči;

|| – ovaj znak označava kraj stranice;

* – ovaj znak označava pretpostavljeno slovo, znak, reč, tekst i odnosi se na rekonstruisani deo teksta;

∅ – ovaj znak označava da nedostaju izvesni znaci ili reči u poretku;

[Hhhh] – ovaj znak označava nepročitana slova – velika i mala – u okviru jedne reči koja je precrtana ili koja su precrtana;

~ - ovaj znak označava identičan deo teksta u tekstu varijante u odnosu na osnovni tekst;

: : - ovaj znak označava situaciju kada u rukopisnoj varijanti autor ostavlja dve mogućnosti za jednu reč odnosno da ih alternira;

Razlike je katkad jednostavnije predstaviti deskriptivno odnosno kroz opis dovoljno sažet da ne optereti tekst, a dovoljno jasan da posreduje osnovnu poentu. Priređivač stoga treba da se trudi da uvek ima na umu poštovanje autorizovanog rukopisa ili autorizovanog štampanog izdanja u svim aspektima, jasnost, preciznost i naučnost u navođenju razlika i sažetost u objašnjenjima. U nekim kritičkim izdanjima rukopisa koristi se i kombinacija deskriptivnog metoda i određenog broja znakova koji ne dovode recepijenta kritičkog izdanja u nedoumicu o, na primer, pravom položaju reči jer se određeni znaci mogu čitati dvostruko odnosno da li se odnose na reč iz osnovnog teksta ili na reč iz varijante ukoliko je rukopis ili daktilogram ispunjen precrtavanjima i dodavanjima. Takvi znaci koji ne ostavljaju nedoumice su sledeći:

[] – ovaj znak označava da se između dve polukvadratne zagrade nalazi deo koji je u rukopisnom izvoru precrtan. Precrtani mogu biti stranica u celini, jedan njen deo, tekst pesme u celini, jedna ili više njenih strofa, jedan ili više njenih stihova, pasus, reč ili znak;

.[].– ovaj znak označava da je precrtavanje koje smo označili sa dve polukvadratne zagrade poništeno;

|| – ovaj znak označava kraj stranice;

[Hhhh] – ovaj znak označava nepročitana slova – velika i mala – u okviru jedne reči koja je precrtana ili koja su precrtana;

∅ – ovaj znak označava da nedostaju izvesni znaci ili reči u poretku;

~ - ovaj znak označava identičan deo teksta u tekstu varijante u odnosu na osnovni tekst;

< > – ovaj znak označava da je tekst koji se nalazi između navedenih zagrada priređivačev tekst. To može biti neka njegova dopuna to jest interpolacija ili konjektura.

Imajući na umu zlatno pravilo svakog priređivanja kritičkog izdanja koje od priređivača traži da dosledno sprovodi odabrani sistem znakova i tip priređivanja, mišljenja smo da se u slučaju KRITIČKOG IZDANJA SABRANIH DELA IVE ANDRIĆA i to u delu koji se odnosi na stanje rukopisa treba opredeliti za jedan sistem, a ne za kombinaciju znakova i da to bude takozvani DESKRIPTIVNI SISTEM koji je precizan u opisivanju stanja rukopisa (autografa i daktilograma) i ne ostavlja prostor za nedoumicu o tome kako navedeni deo izgleda u rukopisu. Ovo tim pre što se rukopisi u najvećem broju slučajeva ne izdaju fototipski u okviru kritičkog izdanja pa izostaje mogućnost da čitaocu fototipski bude predočena stranica rukopisa koja se opisuje u aparatu kritičkog izdanja.

Sigle za izvore

U ovom odeljku navodimo sigle to jest oznake za skraćivanje naslova izvora. Kako navedena literatura iz oblasti tekstologije beleži, izvori mogu biti i rukopisni i

štampani, i objavljeni kao zasebno izdanje, izdanje u okviru sabranih ili izabranih dela i u periodičnoj publikaciji (novine, časopisi, almanasi...). Nekada postoji izdanje sabranih dela nekog autora koje se istovremeno pojavljuje i kao ćirilčno i kao latinično izdanje i tada svaku od navedenih knjiga iako pripadaju istom kontekstu i istovremeno izlaze moramo tretirati kao zasebnu bibliografsku jedinicu. Zanimljivo je da je tekstološka praksa pokazala da u pojedinim slučajevima postoje znatne razlike između izdanja nekog dela u okviru sabranih dela štampanih latinicom u odnosu na ono izdanje koje je štampano ćirilicom. Sigliranje treba vršiti prema tekstološkim i bibliografskim pravilima. U ovom odeljku pored sigle treba dati potpun bibliografski podatak.

Kada je u pitanju rad na kritičkom izdanju sabranih dela jednog pisca, kao što je ovde slučaj, neophodno je ustanoviti popis sigli koji bi bio obavezujući za sve one koji u svom priređivačkom radu koriste njima označene izvore. Tako bi se postigla unisonost rešenja na nivou celokupnog izdanja. Popis sigli za svako izdanje treba da bude ustrojen hronološki. Sigla se daje boldiranim tipom slova a bibliografski podatak običnim slovima. Takođe se treba dogovoriti na koji način će se organizovati bibliografska strana kritičkog izdanja sabranih dela da bi se i sa te strane postigla unisonost izdanja i primenio isti citatni stil u svakom pojedinačnom tomu izdanja.

Varijante

Prisustvo varijante se obeležava endnotom koja je izražena arapskom cifrom u osnovnom ili kanonskom tekstu izdanja. Endnote se navode u komentarima prema hronologiji svog pojavljivanja u osnovnom tekstu izdanja. Najbolje je endnote u komentarima navoditi jednu ispod druge, a ne jednu do druge jer se tako postiže veća preglednost kritičkog aparata. U delu varijanata najpre se navodi endnota pa iza nje deo osnovnog teksta u odnosu na koji postoje razlike u izvorima, iza tog dela navodi se polukvadratna zagrada (1) a iza ove zagrade navodi varijanta iza koje se beleži sigla za izvor kojem ta varijanta pripada. Osnovni ili kanonski tekst sravnjuje se sa svim autorizovanim rukopisnim ili štampanim izvorima tog teksta objavljenim za piščeva života i popisuju se razlike. Razlikom se naziva svako mesto nepodudaranja prilikom ovog sravnjivanja a sravnjivanje se vrši na nivou (1) znakova interpunkcije, (2) slova, (3) reči, (4) rečenica i (5) grafičkog preloma (pasmus, razmak, tip slova...). Prilikom identifikovanja štamparskih grešaka, grešaka u transkripciji reči stranih jezika, materijalnih grešaka, napominjemo da se one takođe beleže uz priređivačevu napomenu da je reč o greškama. O problemima grešaka i njihovom tekstološkom predstavljanju postoji niz saveta u OT koji mogu biti od dragocene pomoći.

U preporukama NKI i određenim tekstološkim priručnicima ističe se da ukoliko se razlika odnosi na jednu, dve ili tri reči date u nizu, priređivač navodi endnotu iza reči (ukoliko je u pitanju jedna reč) ili iza poslednje reči u nizu (ukoliko je u pitanju niz od dve ili tri reči). Kada se razlike javljaju u vezi sa rečeničnim nizom sastavljenim od četiri i više reči ili čak o celom odlomku, onda se preporučuje da se taj niz ili odlomak obeleže tako da se ispred prve reči u nizu ili odlomku i poslednje reči u nizu ili odlomku stavi ista endnota odnosno ponove brojevi endnota. Ovo rešenje je valjano i posebno prihvatljivo za kraće tekstove i za kritičko izdanje rukopisa. Međutim, smatramo da bi u okviru kritičkog izdanja štampanog dela za koje postoji veliki broj izvora objavljenih za piščeva života, to usložilo kritički aparat i donekle ga zagušilo u okviru osnovnog teksta koji možda usled dupliranja brojeva ne bi bio čitljiv u onoj meri u kojoj bi bio kada bismo navedeni model zamenili drugim, više odgovarajućim nameni. Naime, umesto da ispred prve i poslednje reči

navedenog niza u osnovnom tekstu izdanja u odnosu na koji postoje razlike u varijantama stavimo dve iste endnote, mi endnotu stavljamo iza poslednje reči takvog niza, a u aparatu to beležimo na sledeći način. Prvo navodimo endnotu, zatim prvu reč navedenog niza a onda ostali deo s tim što deo koji je identičan i u osnovnom tekstu i y izvoru premošćavamo znakom <...>, beležimo reči koje se razlikuju i onda navodimo poslednju reč navedenog niza iza koje sledi polukvadratna zagrada a iza nje razlike koje postoje u varijantama sa kojima sravnjujemo osnovni tekst. Delove u varijantama koji su y tekstu varijante identični u odnosu na osnovni tekst premošćavamo takođe znakom <...>.

Kada je u pitanju kritičko izdanje teksta u stihovima, navedeni teorijski priručnici napominju da se onda ne navode endnote već brojevi stihova u osnovnom ili kanonskom tekstu pesme. Komentari se navode prema redosledu stihova u pesmi od početka do kraja. Sistem navođenja varijanata može biti isti to jest navode se broj stiha u kojem su uočene razlike u varijantama u odnosu na osnovni tekst; onaj deo stiha koji je različit se ponovi kako stoji u osnovnom tekstu, zatim se navodi poluzagrada a iza nje se nižu razlike u varijantama odnosno izvorima prema uobičajenom navedenom načinu. Još jednom napominjemo da je tekstološko priređivanje stihova vrlo podrobno predstavljeno u OT (up. posebno OT: 219–220) i da bi se tu našao dragoceni oslonac za rad na kritičkom priređivanju poezije.

Nakon navođenja razlike koja postoji u izvoru u odnosu na osnovni ili kanonski tekst, priređivač beleži siglu izvora (koja se daje boldirano), a iza nje interpunkcijski znak (;). Redosled sravnjivanja izvora sa osnovnim tekstom je hronološki, tačnije, sravnjuje se najpre sa rukopisom, pa sa štampanim izdanjima po redosledu njihovog objavljivanja. Ukoliko se određena razlika pojavljuje u više varijanata, njihove sigle se beleže jedna iza druge, boldirano i razdvojeno interpunkcijskim znakom (;). Ponekad se u varijantama javljaju različite razlike u odnosu na isti osnovni tekst. U tom slučaju te vrste razlika treba beležiti tako da se osnovni tekst u odnosu na koji se javljaju ne beleži ponovo za svaku razliku posebno, već se razlike u varijantama navode na osnovu hronološkog redosleda objavljivanja izvora u kojima se nalaze.

Tekst osnovnog izdanja koji se sravnjuje sa izvorima se u navođenju varijanata daje dominantnim ili preovlađujućim pismom celokupnog izdanja knjige. Tekst varijante daje se pismom na kojem je objavljena varijanta. Ukoliko se desi da se jedna ista vrsta razlike javlja i u varijanti koja je štampana ćirilicom i u varijanti koja je štampana latinicom, to se posebno ne beleži već se razlika navodi pismom prvog izvora po hronologiji dok se sigle ostalih u kojima je ta razlika takođe prisutna navode po hronologiji jedna iza druge na uobičajen način. Ovaj princip se ne primenjuje samo onda kada određene razlike u grafemama zahtevaju izdvajanje.

Svi priređivačevi komentari (opisi, objašnjenja, napomene i sl.) štampaju se pismom celokupnog izdanja knjige i to kurzivom (italikom).

BIBLIOGRAFIJA SVIH IZDANJA

Naslov pojedinačnog dela

DODACI

PRINCIPI I NAČIN PRIREĐIVANJA

Napomene priređivača

Opšte napomene

Napomene za pojedinačna dela

Napomene za dodatke

Opšte napomene Napomene za
pojedinačne dodatke

U ovom odeljku predstavljena je – slikovito rečeno – priređivačeva radionica.

U njemu se mora objasniti svaki priređivački postupak, navesti razlozi njihovog utemeljenja, opisati svi elementi izdanja. Radi preglednosti i jasnosti tekstolozi (up. OT: 206–218) preporučuju da je najbolje da ovaj deo bude podeljen na OPŠTI I POSEBNI DEO³.

U OPŠTEM DELU treba navesti:

- (1) opšti pogled na tradiciju izdavanja dela sa elementima književno-istorijskog osvrtu na delo i autora, njegov rad na delu, odnos prema pitanju njegovog izdavanja i čuvanja;
- (2) opšte napomene o načinu priređivanja koje podrazumevaju navođenje osnovnih priređivačkih principa i opis priređivačke platforme.

U POSEBNOM DELU treba navesti:

- (1) istoriju izdavanja pojedinačnog dela;
- (2) način ustrojstva osnovnog teksta izdanja, razloge koji su to motivisali, razloge zbog kojih neko drugo izdanje nije odabrano...;
- (3) ukoliko postoji neko odstupanje u osnovu na odabrani tekst (na primer: on je štampan latinicom, a sada se u kritičkom izdanju navodi ćirilicom), to se mora navesti;
- (4) kako je štampan tekst koji je u osnovnom tekstu izdanja dat na stranom jeziku i gde je i na koji način dat njegov prevod; kako su razrešene greške u delovima na stranom jeziku kada je reč ili rečenica data na stranom jeziku pogrešno napisana u odnosu na gramatička i pravopisna pravila tog stranog jezika;
- (5) kako je uređen pravopis u osnovnom tekstu kritičkog izdanja; ukoliko se daje sravnjivanje sa važećim pravopisom, svi primeri gde je to sravnjivanje učinjeno, moraju se popisati i to tako što se navodi gramatička ili pravopisna kateogija koja je primenjena, a onda nekoliko ilustrativnih primera. Treba navesti kada i zašto ova vrsta pravopisnog ujednačavanja nije vršena;
- (6) kako su razrešena stilska pitanja koja se naslanjaju na pravopisna u, na primer, upotrebi nepravilnih gramatičkih oblika koji su deo stila samog pisca ili obeležje govora nekog njegovog junaka. Napominjemo da je autentičnost piščevog jezika neprikosnovena i da priređivač mora vrlo

³ Sledeći spisak navedenih elemenata može se nadograditi jer je to uslovljeno građom koja se kritički priređuje. Ovde je dat minimum onoga što tekstovi ovog tipa moraju sadržati prema navedenim teorijskim preporukama tekstologa i priređivačkoj praksi.

- pažljivo da razrešava ova pitanja imajući na umu da se ne sme nikada ogrešiti o ovu autentičnost;
- (7) kako su vršena sravnjivanja osnovnog teksta izdanja sa varijantama – odrediti šta je sve zabeleženo kada su u pitanju odstupanja: prisustvo/odsustvo reči i interpunkcijskih znakova, pravopisne, gramatičke i leksičke razlike, način preloma teksta...;
- (8) šta je smatrano varijantom, a šta nije i zašto.
- (9) Kada je u pitanju opis rukopisa, on mora biti što je moguće precizniji. U tom smislu ovaj opis između ostalog mora da sadrži sledeće podatke:
- opis naslovne strane rukopisa (sadržaj, oznake mesta i vremena, naslov, način na koji je prelomljen naslov...) Ukoliko neki od navedenih elemenata nedostaje, i to mora biti notirano.
 - odrediti da li je u pitanju autograf ili daktilogram;
 - odrediti da li je u pitanju original ili kopija, da li je u pitanju kseroks ili indigo kopija;
 - navesti koliko stranica ima rukopis;
 - navesti njegove dimenzije;
 - opisati kako je napisan ili otkucan tekst, predočiti izgled slova, tip mašine, odrediti pismo kojim je napisan;
 - navesti gde se rukopis čuva i pod kojom oznakom;
 - navesti ima li bilo kakvih pečata na rukopisu i u slučaju da ih ima opisati njihov izgled, boju i položaj;
 - opisati vizuelni izgled rukopisa, navesti da li ima precrtavanja, oštećenih delova, kojim su tipom olovke ili mašine uneti elementi u tekst, kako izgleda poleđina stranice...
 - navesti tipove paginacije;
 - navesti i opisati sve tipove ispravki koji postoje;
- (10) sve elemente koje navodimo uz priređivanje osnovnog teksta, dajemo i uz priređivanje rukopisa;

REČNIK

INDEKSI

U literaturi se ističe da su u zavisnosti od tipa dela koje se daje u kritičkom izdanju, mogući različiti indeksi: indeks ličnih imena, indeks toponima, predmetni indeks, indeks likova, indeks početaka... (up. OT: 222–227) Načini priređivanja indeksa razrađeni su u tekstološkim priručnicima i bibliografskim pravilima i treba odrediti kako će izgledati na nivou KRITIČKOG IZDANJA SABRANIH DELA IVE ANDRIĆA, a onda koji će se indeks/indeksi raditi za koju knjigu izdanja.

Primer 1

OSNOVNI NASLOV KNJIGE *Na Drini ćuprija*

TEKST DELA (*Na Drini ćuprija*)

VARIJANTE

Na Drini ćuprija

Napomene

Priredivački znakovi i njihova upotreba

Sigle za izvore

Varijante**BIBLIOGRAFIJA SVIH IZDANJA**

Na Drini ćuprija

DODACI**PRINCIPI I NAČIN PRIREĐIVANJA**

Napomene priredivača Opšte napomene za
izdanje u celini

Napomene za pojedinačna dela

Na Drini ćuprija

Napomene za dodatke

Opšte napomene

Napomene za pojedinačne dodatke

REČNIK**INDEKSI****SADRŽAJ**

Primer 2*Pripovetke I*

Y musafirhani
Y zindanu
Ćorkan i Švabica Za
logorovanja
Mustafa Madžar
Dan u Rimu Ržavski
bregovi Ljubav u
kasabi Noć u
Alhambri

VARIJANTE

Y musafirhani

Napomene

Priređivački znakovi i njihova upotreba
 Sigle za izvore

Varijante

Y zindanu

Napomene

Priređivački znakovi i njihova upotreba
 Sigle za izvore

Varijante

Ćorkan i Švabica

Napomene

Priređivački znakovi i njihova upotreba
 Sigle za izvore

Varijante

Za logorovanja

Napomene

Priređivački znakovi i njihova upotreba
 Sigle za izvore

Varijante

Mustafa Madžar

Napomene

Priređivački znakovi i njihova upotreba
 Sigle za izvore

Varijante

Dan u Rimu

Napomene

Priređivački znakovi i njihova upotreba
 Sigle za izvore

Varijante

Rzavski bregovi

Napomene

Priređivački znakovi i njihova upotreba

Sigle za izvore

Varijante

Ljubav u kasabi

Napomene

Priređivački znakovi i njihova upotreba

Sigle za izvore

Varijante

Noć u Alhambri

Napomene

Priređivački znakovi i njihova upotreba

Sigle za izvore

Varijante

BIBLIOGRAFIJA SVIH IZDANJA

Y musafirhani

Y zindanu

Ćorkan i Švabica Za

logorovanja

Mustafa Madžar

Dan u Rimu Rzavski

bregovi Ljubav u

kasabi Noć u

Alhambri

DODACI

PRINCIPI I NAČIN PRIREĐIVANJA

Napomene priređivača

Opšte napomene

Napomene za pojedinačna dela

Y musafirhani

Y zindanu

Ćorkan i Švabica Za

logorovanja

Mustafa Madžar

Dan u Rimu Rzavski

bregovi Ljubav u

kasabi Noć u

Alhambri

Napomene za dodatke

Opšte napomene

Napomene za pojedinačne dodatke

REČNIK

INDEKSI

SADRŽAJ